

Piotr Kładoczny
Agnieszka Sieniawska

Stosowanie art. 62a, 70a i 72 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii

– sześć lat z perspektywy praktyki
polskich sądów i prokuratur

RAPORT ZE SZKOLEŃ dla sędziów, prokuratorów
oraz specjalistów terapii uzależnień wraz z rekomendacjami

AUTORZY:

Piotr Kładoczny
Agnieszka Sieniawska

Publikacja jest współfinansowana ze środków Funduszu Rozwiązywania problemów Hazardowych, będących w dyspozycji Ministerstwa Zdrowia

Copyright © Ministerstwo Zdrowia oraz Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii,
 Warszawa 2017

Egzemplarz bezpłatny

Projekt układu typograficznego i okładki oraz skład: Łukasz Kowalik
 Redakcja: Filip Nawara

Serdecznie dziękujemy Panu Profesorowi Krzysztofowi Krajewskiemu za recenzję niniejszego opracowania oraz Aleksandrze Korcz-Byczek i Piotrowi Kubaszewskiemu za konsultacje merytoryczne.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie. Cele i założenia raportu	5
I. Analiza opinii uczestników szkoleń na temat problemów związanych ze stosowaniem przepisów Ustawy	7
Zagadnienia związane ze stosowaniem art. 62a u.p.n.	7
Zagadnienia związane ze stosowaniem art. 70a oraz art. 72 u.p.n.	18
II. Podsumowanie. Zbiór rekomendacji	28
Recenzja raportu przygotowana przez prof. dr hab. Krzysztofa Krajewskiego	30

Wprowadzenie.

Cele i założenia raportu

W grudniu 2011 r. weszła w życie nowelizacja *Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii* wprowadzająca nowe rozwiązania prawne, które umożliwiają zastosowanie oddziaływań pomocowych i rozwiązań alternatywnych do karania osób używających środków odurzających lub substancji psychotropowych oraz osób uzależnionych od tych substancji. Dostępne statystyki wskazują jednak, że praktyka stosowania nowych regulacji prawnych kształtuje się powoli¹.

Jedną z odpowiedzi na ten problem jest szkolenie pracowników wymiaru sprawiedliwości w zakresie interpretacji nowych przepisów, czemu towarzyszy założenie, że gruntowna znajomość mechanizmów uwzględnianych przez ustawodawcę przyczyni się do szerokiego stosowania proponowanych rozwiązań.

Niniejsze opracowanie jest przede wszystkim raportem powstałym po cyklu szkoleń dla sędziów, prokuratorów i specjalistów terapii uzależnień. W raporcie zawarto próbę oceny praktyki stosowania instytucji prawnych wprowadzonych przez nowelizację u.p.n. w oparciu o informację zwrotną uzyskaną od uczestników. Opinie, spostrzeżenia i zgłaszane problemy związane z funkcjonowaniem omawianych rozwiązań można uznać za kluczowe w procesie identyfikacji barier praktycznych, utrudniających kształtowanie dobrych praktyk. Usunięcie choć części z nich pozytywnie wpłynie na szerszą, zgodną z zamysłem ustawodawcy implementację ustawy.

Raport zamyka zbiór rekomendacji. Wszystkie proponowane działania mają prowadzić do upowszechnienia prawidłowego stosowania wskazanych przepisów i w efekcie usprawnić mechanizm stosowania alternatywnych do karania rozwiązań wobec osób mających problemy prawne związane z używaniem nielegalnych substancji.

Adresatami publikacji są pracownicy wymiaru sprawiedliwości (prokuratorzy, sędziowie), specjaliści terapii uzależnień oraz instytucje państwowe, które, znając przyczyny hamujące proces implementacji prawa, mogą usprawnić mechanizmy wskazane w rekomendacjach.

Cykl szesnastu szkoleń przeprowadzony został w ramach działań Fundacji Polska Sieć Polityki Narkotykowej. Dotyczył upowszechniania i stosowania w praktyce przepisów *Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii* (dalej: u.p.n.) a zwłaszcza artykułów 62a, 70-74, związanych z funkcjonowaniem *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zbierania informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych*. Celem szkoleń było nie tylko rozpowszechnienie wiedzy na temat ww. przepisów, ale też rozpoznanie barier w praktyce ich stosowania oraz wypracowanie standardów współpracy pomiędzy adresatami. Szkolenia trwały od lipca do grudnia 2017 r. i objęły zasięgiem wszystkie województwa w kraju. Udział w nich wzięło 174 sędziów, 251 prokuratorów/asesorów oraz 63 specjalistów terapii uzależnień

¹ Patrz m.in. A. Sieniawska, J. Charmast, *Raport programu Rzecznika Praw Osób Uzależnionych*, projekt współrealizowany przez Fundację Polska Sieć Polityki Narkotykowej, Warszawa 2013

wpisanych do ewidencji specjalistów uprawnionych do zbierania informacji na temat uzależnienia oskarżonego.

Cykl szkoleń zrealizowano z inicjatywy Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii przez Fundację Polska Sieć Polityki Narkotykowej w ramach realizacji Narodowego Programu Zdrowia i zadania konkursowego „Szkolenie dla pracowników wymiaru sprawiedliwości (sędziów, prokuratorów) oraz specjalistów terapii uzależnień w zakresie upowszechniania i stosowania w praktyce przepisów wynikających z Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zbierania informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych”. Zadanie zrealizowano przy współfinansowaniu ze środków Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych, będących w dyspozycji Ministra Zdrowia.

Zagadnienia podejmowane na szkoleniach dotyczyły:

- potrzeby zastosowania oddziaływań pomocowych w kontekście obowiązujących przepisów prawa oraz możliwych rozwiązań prawnych podjętych na gruncie u.p.n. wobec podejrzanego / oskarżonego w procesie karnym,
- roli terapeuty w postępowaniu karnym i korzyści płynących ze współpracy pomiędzy adresatami projektu oraz praktycznych aspektów tej współpracy,
- interpretacji i znaczenia przedmiotowych regulacji dla resocjalizacji i reintegracji osób mających problemy prawne w związku z używaniem nielegalnych substancji.

Agnieszka Sieniawska,
Przewodnicząca
Polska Sieć Polityki Narkotykowej

ROZDZIAŁ I

Analiza opinii uczestników szkoleń na temat problemów związanych ze stosowaniem przepisów ustawy

W trakcie sześciu szkoleń (w województwie mazowieckim, podlaskim, zachodniopomorskim, lubelskim, świętokrzyskim oraz lubuskim) uczestnicy zostali poproszeni o wypełnienie anonimowej ankiety na temat stosowania aktualnych przepisów u.p.n. Ankieta została podzielona na trzy części, które dotyczyły trzech kluczowych przepisów: art. 62a, 70a oraz 72 u.p.n., zaś adresatami ankiety byli sędziowie i prokuratorzy. Pytania miały charakter otwarty. Analizie poddano 80 losowo wybranych ankiet spośród 147 wypełnionych ankiet z ww. województw, co stanowi 54 % ankiet respondentów, którzy wypełnili ankiety. Ankiety były wypełniane w trakcie szkoleń.

Niniejszy rozdział stanowi próbę zdefiniowania najważniejszych czynników, które, w opinii pracowników wymiaru sprawiedliwości, stanowią przeszkodę w stosowaniu ww. przepisów.

Zagadnienia związane ze stosowaniem art. 62a

Art. 62a. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w art. 62 ust. 1 lub 3, są środki odurzające lub substancje psychotropowe w ilości nieznacznej, przeznaczone na własny użytek sprawcy, postępowanie można umorzyć również przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, jeżeli orzeczenie wobec sprawcy kary byłoby niecelowe ze względu na okoliczności popełnienia czynu, a także stopień jego społecznej szkodliwości.

Jedną z najistotniejszych zmian wprowadzonych nowelizacją u.p.n. było dodanie po art. 62² przepisu 62a, który umożliwia prokuratorowi umorzenie postępowania karnego w przypadkach posiadania środków odurzających lub substancji psychotropowych w nieznacznej ilości, przeznaczonych na własny użytek sprawcy.

Artykuł ten wyznacza prokuratorowi kierunek, w jakim powinien podążać prowadząc postępowanie karne, jednocześnie nie obliuguje do zastosowania proponowanego rozwiązania. Jest to niezwykle ważny aspekt tego przepisu, gdyż ukształtowanie dobrej praktyki w postaci częstszego niż dotychczas umarzania postępowania może doprowadzić do redukcji prowadzenia błahych spraw, niezwiązanych z poważną przestępczością narkotykową.

W 2015 Instytut Wymiaru Sprawiedliwości przeprowadził badanie dotyczące stosowania art. 62a u.p.n. przez jednostki organizacyjne prokuratury². Na 261 wybranych losowo prokuratur rejonowych, do których zgłoszono się z prośbą o nadesłanie akt trzech spraw zakończonych prawomocnie w 2014 roku, w których zastosowano badany przepis art. 62a, akta przestało zaledwie 150 prokuratur, tj.

57,47%. Pozostałe nie prowadziły w ogóle takich spraw, co zapewne oznacza, że nie stosują w praktyce art. 62a – wątpliwa jest bowiem możliwość, aby przez cały 2014 rok jednostki te nie prowadziły

² Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających lub substancji psychotropowych, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

spraw o posiadanie nieznacznych ilości substancji psychoaktywnych, kwalifikujących się do umorzenia na podstawie art. 62a u.p.n.

To samo badanie wykazało, jak rzadko w sprawach dotyczących posiadania niewielkich ilości substancji psychoaktywnych stosuje się art. 70a dotyczący zbierania informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych³. Przepis ten zastosowano zaledwie w dwóch przestępnych przez badane prokuratury sprawach, co stanowi 0,5% wszystkich badanych spraw.

Z drugiej strony, jak wynika ze statystyki z 2015 r. zilustrowanej poniżej⁴, na przestrzeni 4 lat (2012-2015) art. 62a był coraz częściej stosowany. Umorzenia spraw ogółem na podstawie art. 62a, to w 2012 r. – 2154, w 2013 r. – 3132, w 2014 r. – 4273, w 2015 r. – 5754⁵. Na podstawie przytoczonych danych widać, że prokuratorzy coraz częściej dostrzegają zasadność stosowania przepisu, jednak w skali wszczynanych co roku postępowań karnych z u.p.n. – 20-23 tys. spraw rocznie⁶ z czego znaczną część stanowią sprawy z art.62 u.p.n. – wydaje się, że umorzenia są nadal zbyt rzadko stosowane.

3 „Art. 70a. 1. Jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że sprawca jest osobą uzależnioną lub używającą szkodliwie substancji psychoaktywnej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zarządza zebranie przez osoby, które na zasadach wskazanych w ustawie uzyskały certyfikat specjalisty terapii uzależnień, informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych.

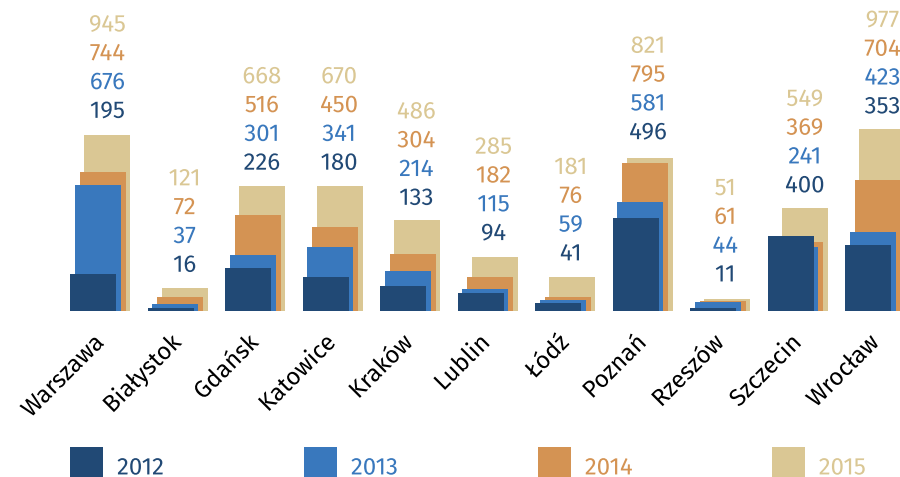
2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i tryb zbierania informacji, o których mowa w ust. 1, warunki, jakie muszą spełniać osoby uprawnione do dokonania tych czynności, oraz wysokość ryczałtu przysługującego za zebranie informacji, mając na względzie zebranie stosownych danych o osobie oskarżonego z punktu widzenia możliwości i celowości zastosowania środków przewidzianych w art. 71 i 72.”

4 Dane Ministerstwa Sprawiedliwości, opracowanie Barbara Wilamowska, Warszawa 2016 r.

5 Ibidem.

6 Dane Głównej Komendy Policji z 2011 r.

Liczba spraw umorzonych przez prokuraturę na podstawie przepisu art. 62a u.o.p.n. wg. apelacji. Porównanie 2012 / 2013 / 2014 / 2015

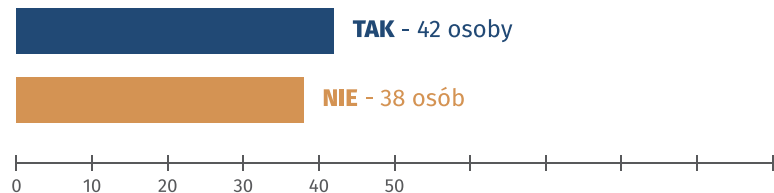
W celu zbadania oraz zrozumienia, dlaczego przepis stosowany jest dość rzadko, a także jakimi przestankami prokuratorzy i sędziowie kierują się w przypadkach umarzania postępowań karnych, zadaliśmy szereg pytań związanych ze stosowaniem art. 62a.

Pierwsze pytanie brzmiało: **„Czy korzystał/a Pan/Pani z rozwiązań alternatywnych do karania zapisanym w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii - art. 62a ustawy, który wprowadza możliwość umorzenia postępowania karnego w przypadku posiadania nieznacznych ilości narkotyków przeznaczonych na własny użytek sprawcy?”**

Na 80 analizowanych ankiet, 42 zawierały odpowiedzi pozytywne, przy czym jedna osoba przyznała, że w przypadkach drobnego posiadania (przez co rozumie posiadanie poniżej 1 grama jakiegokolwiek rodzaju narkotyku) zamiast art. 62a stosuje art. 17 § 1 pkt.3 k.p.k.⁷, na podstawie którego decyduje się na umarzenie ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu.

Negatywnej odpowiedzi udzieliło 38 osób, przy czym 3 osoby argumentowały niestosowanie art. 62a nierozpoznawaniem spraw dotyczących posiadania narkotyków w nieznacznej ilości.

7 „Art. 17. § 1. Nie wszczynają się postępowania, a wszczęte umarza, gdy: (...3) społeczna szkodliwość czynu jest znikoma.”

Analizując powyższe odpowiedzi trzeba wskazać, że w grupie respondentów znajdowali się zarówno prokuratorzy, którzy w pierwszym rzędzie są adresatami normy zawartej w art. 62a u.p.n., jak i sędziowie, którzy orzekają w konkretnej sprawie dopiero po wpłynięciu do sądu aktu oskarżenia, a zatem po przeprowadzeniu już testu celowości karania za posiadanie narkotyku przez prokuratora.

Stąd zapewne znacznie rzadziej musi dochodzić do umorzenia postępowania na poziomie sądowym niż prokuratorskim. Jest to zasadniczo zgodne z jednym z celów ustawy – poprawy ekonomii procesowej⁸. Z drugiej strony może prowadzić do rutynowego i schematycznego postępowania sędziego, który nie będzie już badał potrzeby ukarania sprawcy, skoro powinien to zrobić prokurator.

Odnosząc się do wskazanej przez jednego z respondentów praktyki stosowania jako podstawy umorzenia postępowania w sprawach o posiadanie narkotyków art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. (znikoma społeczna szkodliwość czynu) zamiast art. 62a, podkreślić trzeba, że taka praktyka była we wcześniejszych latach odnotowywana częściej. Co więcej – można sobie wyobrazić, że dalsze stosowanie tego przepisu w niejednym przypadku byłoby uzasadnione. Chodzi tu o szczególnie „drobne” przypadki posiadania narkotyków, jeszcze „łżejsze” niż te, w których stosowany być powinien art. 62a u.p.n. Wszak w przypadku określonym w art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. (i art. 1 § 2 k.k.) nie dochodzi do popełnienia przestępstwa ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu, a w przypadku art. 62a u.p.n. przestępstwo zostało popełnione, ale jego ukaranie nie jest celowe.

Drugie pytanie zadane uczestnikom szkoleń miało pomóc w identyfikacji **przeszkód w stosowaniu art. 62a**.

26 respondentów nie zdefiniowało przeszkód, zaś 14 osób uznało, że nie ma przeszkód w stosowaniu wskazanego przepisu. 15 respondentów wskazało na brak jednoznacznego określenia w przepisach prawa precyzyjnej definicji nieznacznej ilości posiadanej substancji. W dalszej kolejności uczestnicy identyfikowali przeszkody w stosowaniu art. 62a wymieniając następujące okoliczności, czynniki lub przepisy:

⁸ Z uzasadnienia do projektu ustawy z dnia 1 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw: „proponowane przepisy mają również odciążyć organy ścigania od prowadzenia licznych dochodzeń w sprawach o posiadanie nieznacznych ilości środków odurzających lub substancji psychotropowych i angażowania w taką działalność znacznych sił i środków. Pożytki ścigania takich czynów są wątpliwe, a zwolnione sily i środki mogłyby zostać spożytkowane w innych obszarach. Stąd też proponowany przepis daje możliwość wydania decyzji o umorzeniu postępowania nawet jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania. Rzecz w tym, aby sprawy takie nie przekształcały się w „normalne” postępowanie przygotowawcze, co wykluczałoby możliwość osiągnięcia spodziewanych efektów nowelizacji w zakresie ekonomii postępowania.”

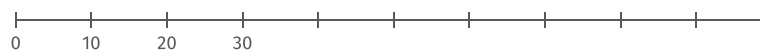
- 4 osoby uznały, że barierą może być przyzwyczajenie do stosowania rozwiązań prawnych funkcjonujących przed nowelizacją u.p.n. z 2011 r.
- 4 osoby wskazały na niejednoznaczność przepisu, polegająca na posługiwaniu się określeniami niedoprecyzowanymi oraz brak jasnych kryteriów stosowania przepisu.
- 3 osoby uznały konieczność zastosowania umorzenia postępowania karnego „przeciwko osobie” (nie zaś „w sprawie”) za potencjalną przeszkodę stosowania art. 62a. Zgodnie z art. 347 k.p.k., umorzone postępowanie wznawia się przeciwko osobie, która występowała w charakterze podejrzanego, na mocy postanowienia prokuratora nadrzędnego nad tym, który wydał lub zatwierdził postanowienie o umorzeniu. Zdaniem respondentów, niebezpieczeństwo wznowienia postępowania przez prokuratora nadrzędnego zniechęca do stosowania ww. przepisu.
- 4 osoby uznały, że ich decyzja w sprawie zastosowania art. 62a może stać w sprzeczności z praktyką prowadzenia postępowania przez przełożonego, czy też z praktyką od lat występującą w danej jednostce prokuratury.
- 3 osoby wskazały na przeszkody formalne w postaci zbiegu przestępstw, np. udzielania substancji, co wg ich interpretacji przepisu uzasadnia rezygnację z zastosowania art. 62a.
- 3 osoby przyznały, że nie mają przekonania, co do zasadności stosowania umorzenia postępowania w przypadkach posiadania środków odurzających lub substancji psychotropowych w nieznacznej ilości, przeznaczonych na własny użytek sprawcy.
- 2 osoby wskazały na brak zmiany podejścia do problemu przeciwdziałania narkomanii po wejściu nowelizacji u.p.n. w życie. Diagnoza ta dotyczy wszystkich organów postępowania – począwszy od Policji po sądy, także odwoławcze oraz Sąd Najwyższy. W tym kontekście przeszkodą, czy też utrudnieniem w stosowaniu art. 62a jest brak orzecznictwa Sądu Najwyższego w tym zakresie.
- 2 osoby uznały, że niejednokrotnie niespełnienie przesłanek procesowych, w tym posiadanie większej niż nieznaczna ilości substancji (czyli do 0,5 grama każdego rodzaju narkotyków) stanowi formalną przeszkodę w stosowaniu art.62a.

NIE WIEM - 26 osób

BRAK PRZESZKÓD - 14 osób

**BRAK PRECYZYJNEJ DEFINICJI
NIEZNACZNEJ ILOŚCI SUBSTANCJI** - 15 osób

INNE ODPOWIEDZI - 25 osób

Jak widać, największa grupa respondentów nie dostrzega przeszkód w stosowaniu przepisu lub nie potrafi ich sformułować. Natomiast najczęściej wskazywaną przeszkodą w stosowaniu art. 62a był **brak jednoznacznego określenia w przepisach nieznacznej ilości posiadanej substancji** (15 osób).

Jeśli do tej grupy dodamy kolejne 4 osoby, które ogólnie wskazały na niejednoznaczność przepisu polegającą na posługiwaniu się określeniami niedoprecyzowanymi oraz brak jasnych kryteriów stosowania przepisu, to tak określona bariera zdecydowanie wysuwa się na czoło problemów związanych ze stosowaniem art. 62a u.p.n.

Nie sposób zaprzeczyć, że art. 62a rzeczywiście w dużej mierze składa się z pojęć ocennych, z których najważniejsze wydają się dwa: „posiadanie na własny użytek” i „nieznaczna ilość” narkotyku. Trzeba jednak wskazać, że takie sformułowanie przepisu nie wynikało z nieudolności projektodawców, lecz było całkowicie świadome i celowe. Widząc bowiem generującą koszty społeczne i finansowe praktykę stosowania art. 62 u.p.n., a jednocześnie niechęć ustawodawcy do powrotu do rozwiązań sprzed 2000 r. (okoliczności wyłączającej karalność czynu), projektodawca stworzył przepis pozostawiający sędziemu lub prokuratorowi ocenę celowości karania posiadaczy nieznacznych ilości narkotyków na własny użytek. Taki „oportunistyczny” przepis siłą rzeczy musiał być obudowany „miękkimi” i ocennymi znamionami, pozwalającymi na jego elastyczne stosowanie.

Dodać należy, że ustawodawca wyposażył prokuratora i sędziego w narzędzie, które pozwala mu na ustalenie, czy osoba posiadająca narkotyk nie powinna być przede wszystkim poddana oddziaływaniu terapeutycznemu lub rehabilitacyjnemu. Tym narzędziem jest art. 70a u.p.n., który zobowiązuje organ prowadzący postępowanie do powołania specjalisty terapii uzależnień w sytuacji zaistnienia uzasadnionego podejrzenia uzależnienia sprawcy lub użytkownika przez niego szkodliwie substancji psychoaktywnej. „Zbieg” art.62a i 70a może jednak następować w wyjątkowych sytuacjach, ponieważ przesłanki stosowania obu przepisów są odmienne. Art. 70a powinien zostać zastosowany w przypadku *gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że sprawca jest osobą uzależnioną lub używającą szkodliwie substancji psychoaktywnej*. Jednak jeśli specjalista terapii uzależnień stwierdzi w wywiadzie, że sprawca nie używa substancji szkodliwie ani nie jest osobą uzależnioną, nic nie stoi na przeszkodzie, by uznać wyniki wywiadu za przesłankę do zastosowania art. 62 (oczywiście jeśli pozostałe przesłanki uregulowane w art. 62 a zostały spełnione).

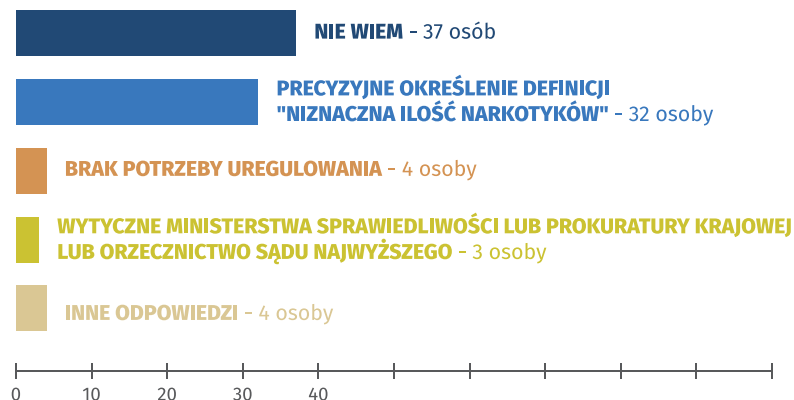
Być może założenie poczynione przez ustawodawcę, że prokurator lub sędzia będzie miał czas na szczegółową analizę sprawy – dość przecież drobnej z punktu widzenia organu prowadzącego postępowanie – było nazbyt optymistyczne, gdy weźmie się pod uwagę nawet spraw, które trafiają do prokuratur i sądów. Mimo to, dodanie art. 62a nie okazało się daremne⁹. Korekcie ewentualnych nieprawidłowości w stosowaniu tego przepisu służyły właśnie m.in. omawiane tutaj szkolenia.

Na trzecie pytanie: „**Jakie regulacje i działania usprawniłyby stosowanie art. 62a**” - najlicniejsza grupa respondentów nie potrafiła zidentyfikować mechanizmów, które mogłyby wpłynąć na częstsze stosowanie art.62a (37 osób). Natomiast aż 32 osoby uznały, że orientacyjne lub precyzyjne dookreślenie ilości nieznacznej narkotyków, np. w postaci tabeli wartości granicznych narkotyków, w znaczący sposób usprawniłoby system stosowania wskazanej regulacji.

⁹ Już w pierwszym roku obowiązywania przepisu prokuratorzy umorzyli na jego podstawie 2 145 postępowań, a sądy 160. Dane Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii KBPN, za *Serwis Informacyjny Narkomania* nr 3/2012, s. 27.

W dalszej kolejności pojawiały się następujące odpowiedzi:

- 4 osoby uznały, że nie ma przeszkód w stosowaniu art. 62a, ani też potrzeby tworzenia dodatkowych uregulowań prawnych.
- 1 uczestnik wskazał, że edukacja pracowników wymiaru sprawiedliwości (prokuratorów i sędziów) w zakresie stosowania ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii usprawniłaby system stosowania art. 62a.
- 1 uczestnik szkolenia wskazał na konieczność wprowadzenia zasady stosowania art. 62a obligatoryjnie na etapie postępowania przygotowawczego.
- 1 osoba wskazała na zasadność wprowadzenia zmiany polityki karnej i zmiany w świadomości społecznej.
- 3 osoby uznały, że do usprawnienia systemu stosowania umorzeń z art. 62a potrzeba stosownych zaleceń i wytycznych Ministerstwa Sprawiedliwości oraz, odpowiednio, orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego materii stosowania wskazanego przepisu.
- kolejna osoba uznała za istotne ujednoczenie praktyki stosowania przepisu we wszystkich jednostkach prokuratur poprzez wytyczne Prokuratury Krajowej, gdyż dotychczasowa polityka stosowania kształtuje się odmiennie w zależności od okręgu.
- 1 respondent uznał, że art. 62a byłby znacznie częściej stosowany, gdyby ciężar dowodu w zakresie wykazania występowania uzależnienia i posiadania na własne potrzeby, spoczywał na podejrzanym.

Wśród wskazanych przez respondentów działań usprawniających na pierwszym miejscu znajduje się bez wątpienia postulat dookreślenia pojęcia „nieznacznej ilości” narkotyków, np. poprzez ustanowienie tabeli wartości granicznych.

Wskazać trzeba, że takie rozwiązanie było rekomendowane już przez projektodawców nowelizacji. Stanowiłoby ono istotne wsparcie dla prokuratorów i sędziów orzekających w sprawach o posiadanie narkotyków.

Podkreślić należy, że tabele wartości granicznych funkcjonują w wielu krajach, np. Czechach lub w Portugalii. Pozwalają one na ujednoczenie orzekania w całym kraju, a zatem wpływają na pewność prawa i równość wobec prawa. Zdejmują też z prokuratora ciężar decyzji w zakresie zdefiniowania pojęcia *nieznaczna ilość narkotyków*, co w świetle wskazanych powyżej barier stosowania art. 62a ma istotne znaczenie.

Wytyczne dotyczące wartości granicznych określonych substancji nie musiałyby być obligatoryjnie wiążące, ale mogłyby wskazywać właściwy kierunek orzekania. Pamiętać przy tym trzeba, że ustalenie, iż ilość posiadanej substancji jest nieznaczna, nie determinuje wydania postanowienia o umorzeniu postępowania na podstawie art. 62a, gdyż, jak wiadomo, zostały w nim umieszczone jeszcze inne przestanki. Nie można by więc mówić o ubezwłasnowolnieniu sędziego lub prokuratora, a jedynie o pomocy w określeniu jednej z przestanek.

Propozycję przykładowych wartości granicznych, które stosuje się w Czechach, rekomenduje prof. Krzysztof Krajewski, co zostało m.in. pozytywnie odnotowane we wskazanym wyżej raporcie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości¹⁰. Rekomendowana przez prof. K. Krajewskiego tabela wartości granicznych odnosi się do masy substancji niezależnie od jej czystości, a nie do czystej substancji aktywnej. Takie podejście pozwala na wyeliminowanie konieczności poddawania substancji znalezionej przy sprawie analizie fizyko-chemicznej, co z kolei pozwala przyspieszyć postępowanie i zmniejszyć jego koszty.

Kolejne pytanie dotyczyło **interpretacji pojęcia „nieznacznej ilości narkotyków”, która mogłaby wskazywać na cel posiadania substancji (na własny użytek)**. W wielu przypadkach zdefiniowanie „nieznacznej ilości” było dla uczestników trudne, więc większość respondentów wypełniała tabelę częściowo.

Odpowiedzi kształtowały się następująco:

- 8 osób uznało, że nie wie, co znaczy określenie „nieznaczna ilość narkotyków”.
- 2 osoby uznały, że zastosowałyby art. 62a w przypadku posiadania jakiegokolwiek narkotyku poniżej 0,5 grama.
- 2 osoby uznały, że zastosowałyby art. 62a w przypadku posiadania jakiegokolwiek narkotyku w ilości około 2-4 porcji przeznaczonych do jednorazowego użytku.
- 1 osoba przyznała, że stosuje art. 62a tylko w przypadkach posiadania marihuany.
- 1 osoba uznała, że w ogóle nie stosuje art. 62a – niezależnie od ilości i rodzaju posiadanej substancji.

¹⁰ M. Jankowski, S. Momot, *Stosowanie przepisu art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii*, Warszawa 2015, s. 21.

Tabela przedstawia liczbę osób uznających daną ilość narkotyku za „nieznaczną”.

GRAMY	0,5	1,0	2,0	3	4	5	10	15	20	30
Marihuana	10	19	9	11	4	5	8		1	1
Syntetyczne kannabinoidy	20	10	2	2		3				
Amfetamina	37	10	6			6	4	2		
Metamfetamina	24	8	3			2	1	2		
Syntetyczne katyny	15	5	3			2	1	1		
Kokaina	26	7	3			1	1	1		
Heroina	26	6	2	1		1	1			
TABLETKI, BLOTERY, SZTUKI	0,5	1	2	3	4	5	10	15	20	30
Ecstasy	14	11	4		1	8				
LSD	15	11	3	2		6	1			
Grzyby halucynogenne	1	5	7	5		2	4	1	1	
Inne - jakie?...										

Wskazane powyżej odpowiedzi dowodzą, że wśród respondentów istnieją poważne rozbieżności w interpretacji pojęcia „nieznaczna ilość” narkotyku. Wydaje się, że w swojej praktyce prokuratorzy i sędziowie starają się w większości zachowywać jednak „niekontrowersyjnie” i umarzając postępowania na podstawie art. 62a trzymają się najniższych możliwych dawek narkotyków. Na pewną ostrożność w ocenie pojęcia „nieznacznej ilości” narkotyku wskazują także różnego rodzaju opracowania¹¹.

Niewątpliwie, tę rozbieżność interpretacji pozwoliłoby rozwiązać wprowadzenie postulowanych przez ankietowanych już w poprzednich odpowiedziach, ogólnopolskich wytycznych lub rekomendacji dotyczących wartości granicznych.

W piątym pytaniu respondenci zostali poproszeni o wskazanie, **jakimi przestankami kierują się w określaniu zamiaru posiadania substancji - czy jest przeznaczona na własny użytek sprawcy**.

Większość respondentów wskazała posiadanie niewielkiej ilości narkotyków (49 odpowiedzi) jako przestanki pomocnej w określeniu zamiaru posiadania przez sprawcę narkotyków. W następnej kolejności pojawiły się odpowiedzi: opinia specjalistów, obecność substancji w organizmie sprawcy oraz deklaracja sprawcy.

¹¹ Por. m.in.: V. Sieńkowska, *Sprawozdanie wizytatora Prokuratury Okręgowej w Warszawie z badania akt spraw zakończonych w 2013 roku umorzeniem postępowania na podstawie art. 62a ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii pod kątem prawidłowości weryfikacji okoliczności i przestanek umorzenia na wskazanej podstawie, pismo z dnia 30 września 2014 r.*, s. 7: „W większości objętych badaniem spraw ilość posiadanych przez podejrzanych środków odurzających nie przekraczała górnej granicy jednej porcji handlowej, w sprawach tych uznanie przez prokuratorów, iż zachodzą wskazane w art. 62a u.p.n. przestanki umorzenia postępowania w postaci posiadania nieznacznej ilości środka odurzającego i jego przeznaczenie na użytek własny sprawcy, uznać należy za zasadne. Wątpliwości budzi natomiast zasadność umorzenia postępowania w sprawach, w których ilość środka odurzającego znacznie przekracza (w niektórych przypadkach nawet kilkukrotnie) górną granicę porcji handlowej.”

PRZESŁANKI	ILOŚĆ ODPOWIEDZI
Deklaracja sprawcy	23
Obecność substancji w organizmie sprawcy (testy)	25
Opinia policji	10
Niewielka ilość zarekwirowanych narkotyków	49
Wygląd sprawcy	5
Zachowanie sprawcy	11
Wywiad środowiskowy, w rodzinie	18
Opinia specjalistów	33
Miejsce zatrzymania	11
INNE (jakie?)	
Inne dowody wskazujące na zamiar sprawcy	1
Uprzednia karalność	5
Przebyte leczenie / terapia	1
Zeznania świadków	2
Ujawnienie w toku postępowania sprzętu np. wagi, lufki, torebki strunowe w większej ilości	3
Znamiona uzależnienia	1
Wielkość rodzajów posiadanych środków	1
Życiorys i sytuacja osobista	1
Okoliczności sprawy / zatrzymania	5
Nie wiem	1

Z przedstawionych wyżej odpowiedzi wynika jasno, że podstawowym kryterium oceny, czy narkotyk znaleziony przy sprawcy przeznaczony był na własny użytek, jest ilość posiadanej substancji. Jest to o tyle zaskakujące, że we wcześniejszych odpowiedziach respondenci podkreślali, iż nie bardzo orientują się, jak definiować nieznaczną ilość konkretnej substancji zakazanej.

Tym niemniej odpowiedzi respondentów świadczą o tym, że praktyka interpretacyjna art. 62a wskazuje na dominację znamienia „nieznaczonej ilości” substancji. Stanowi ono bowiem nie tylko samo w sobie przesłankę umorzenia, ale także ma znaczny wpływ na ocenę drugiej ważnej przesłanki – „posiadania na własny użytek”. Nie trzeba dodawać, że tym samym doprecyzowanie pojęcia „nieznaczonej ilości” nabiera szczególnego znaczenia.

Cieszyć powinna deklaracja respondentów, że w ponad 1/3 przypadków przy ocenie posiadania narkotyku na własny użytek brana jest pod uwagę opinia specjalistów. W ankiecie nie zostało sprecyzowane, czy chodzi o opinię specjalisty terapii uzależnień, czy także innych specjalistów, np. biegłych psychiatrów. To pozwala zakładać, że art. 70a będzie coraz częściej wykorzystywany w celu ewentualnego zastosowania art.72 u.p.n.

Odpowiedzi na szóste pytanie: **ile spraw dotyczących posiadania narkotyków rozpatruje Pan/Pani rocznie? Orientacyjnie, jaki stanowi one udział procentowy we wszystkich prowadzonych przez Pana/Panią sprawach?** – można skatalogować w następujący sposób:

Ilość spraw podana w liczbach:

• Kilkadziesiąt spraw ok. 30–50	20 osób
• Nie wiem	7 osób
• Od 5 do 10 spraw	6 osób
• Brak spraw tego typu	6 osób
• 15–25 spraw	5 osób
• 50–80 spraw	3 osoby
• Ok. 200–300 rocznie z 62.1	1 osoba
• Dużo	1 osoba

Ilość spraw podana szacunkowo w procentach:

• Kilkanaście spraw ok. 10–15 proc	11 osób
• 1–2 proc	12 osób
• Ok. 3–5 proc	10 osób
• Ok. 25–30 proc.	8 osób

Z odpowiedzi respondentów wynika, że znaczna część z nich zajmuje się na co dzień sprawami dotyczącymi art. 62 u.p.n., co zabiera im czas, który mogliby poświęcić na prowadzenie innych, poważniejszych spraw.

Generuje to także koszty: analizy przeprowadzone przez Instytut Spraw Publicznych w 2009 r. wykazały, że koszty prowadzenia spraw z art. 62 u.p.n. wyniosły ok. 80 mln złotych rocznie, co pochłania ponad 200 tysięcy ośmiogodzinnych dni pracy pracowników wymiaru sprawiedliwości¹².

12 E. Kuźmicz, Z. Mielecka-Kubień, D. Wieszejko-Wierzbicka, *Karanie za posiadanie. Artykuł 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – koszty, czas, opinie*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2009.

Zagadnienia związane ze stosowaniem art. 70a oraz art. 72 u.p.n.

Art. 70a.

1. Jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że sprawca jest osobą uzależnioną lub używającą szkodliwie substancji psychoaktywnej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zarządza zebranie przez osoby, które na zasadach wskazanych w ustawie uzyskały certyfikat specjalisty terapii uzależnień, informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych.

Art.72.

1. Jeżeli osoba uzależniona lub używająca szkodliwie substancji psychoaktywnej, której zarzucano popełnienie przestępstwa pozostającego w związku z używaniem środka odurzającego lub substancji psychotropowej, zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, podda się leczeniu, rehabilitacji lub udziałowi w programie edukacyjno-profilaktycznym prowadzonym przez podmiot leczniczy lub inny podmiot działający w ochronie zdrowia, prokurator może zawiesić postępowanie do czasu zakończenia leczenia, rehabilitacji lub udziału w programie.

2. Po podjęciu postępowania prokurator, uwzględniając wyniki leczenia, rehabilitacji lub udziału w programie edukacyjno-profilaktycznym, postanawia o dalszym prowadzeniu postępowania albo występuje do sądu z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania.

3. Na postanowienie o dalszym prowadzeniu postępowania podejrzanemu przysługuje zażalenie.

4. W przypadku, o którym mowa w ust. 2, warunkowe umorzenie postępowania można także zastosować wobec sprawcy przestępstwa zagrożonego karą nieprzekraczającą 5 lat pozbawienia wolności. Zastosowaniu warunkowego umorzenia postępowania nie stoi na przeszkodzie uprzednia karalność sprawcy.

Artykuły 70a oraz 72 u.p.n. wprowadzają niezwykle istotne mechanizmy umożliwiające stosowanie oddziaływań leczniczych, rehabilitacyjnych oraz edukacyjno-profilaktycznych zarówno wobec osób uzależnionych od narkotyków, jak i używających szkodliwie.

Artykuł 70a nakłada na prokuratora obowiązek wprowadzenia do postępowania karnego certyfikowanego specjalisty terapii uzależnień, który jako *quasi-biegły* zostaje powołany do zbadania sprawy przestępstw będącego użytkownikiem narkotyków w celu wydania opinii na temat charakteru używania środka odurzającego (czy jest osobą uzależnioną, szkodliwie używającą, czy też nie ma zdrowotnych problemów związanych z używaniem narkotyków). Opinia wskazująca, że sprawca może mieć problem zdrowotny związany z używaniem narkotyków i w związku z tym popełnił przestępstwo, może być podstawą do zastosowania art. 72 u.p.n. i wydania postanowienia o zawieszeniu postępowania karnego na okres stosowania oddziaływań pomocowych – poddania się leczeniu, rehabilitacji lub udziału w programie edukacyjno-profilaktycznym. Po zakończeniu tych oddziaływań, prokurator, uwzględniając ich wyniki, może wystąpić z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania, również w wypadkach wcześniejszej karalności sprawcy.

Poprzednia formuła art. 72 u.p.n. nie funkcjonowała w praktyce, ponieważ warunkowe umorzenie postępowania karnego nie mogło być stosowane wobec sprawców uprzednio karanych¹³. Zniesienie warunku niekaralności przy stosowaniu warunkowego umorzenia postępowania w ramach wyjątku wprowadzonego w art. 72 u.p.n. otwiera drogę do zastosowania odpowiednich oddziaływań, co powinno wpłynąć na zwiększenie liczby osób podejmujących leczenie, terapię, rehabilitację lub decydujących się na udział w programach edukacyjno-profilaktycznych.

Art. 70a u.p.n. w świetle zasady „leczyć zamiast karać”

Przed wprowadzeniem art. 70a u.p.n., dane o ewentualnym uzależnieniu podejrzanego / oskarżonego były w sferze zainteresowania organów wymiaru sprawiedliwości wyłącznie w nielicznych przypadkach i w kontekście badania poczytalności, czego konsekwencją było niestosowanie lub rzadkie stosowanie przez prokuraturę i sąd regulacji ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii skierowanych do osób uzależnionych. Bez zebrania informacji na temat uzależnienia podejrzanego / oskarżonego nie ma możliwości zastosowania środków o charakterze rehabilitacyjnym, leczniczym czy edukacyjno-profilaktycznym będących w dyspozycji prokuratora i sądu. Ich stosowanie wymaga bowiem zebrania przynajmniej podstawowych informacji dotyczących problemu podejrzanego / oskarżonego. Regulacje art. 70a oraz art. 72 u.p.n., są ze sobą ściśle skorelowane i mają na celu stworzenie podstaw do tego, aby w stosunku do użytkowników narkotyków stosowano przepisy realizujące zasadę „leczyć zamiast karać”¹⁴. Projekt TOPIC II¹⁵ pokazał, że osoby zatrzymane, po przeprowadzeniu rozmowy ze specjalistą terapii uzależnień, podejmują kontakt terapeutyczny. Jest to niezwykle ważny fakt, gdyż zastosowanie wobec użytkowników narkotyków środków leczniczych zapobiega stygmatyzacji związanej ze skazaniem i mobilizuje do podjęcia leczenia, a co za tym idzie – poprawia funkcjonowanie społeczne i zmniejsza prawdopodobieństwo ponownego naruszenia porządku prawnego.

Stosowanie przepisu

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie zbierania informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych wprowadza obowiązek ścisłej współpracy między prokuratorami, sędziami i specjalistami terapii uzależnień wpisanymi do ewidencji specjalistów uprawnionych do zbierania informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych. Prokurator lub sędzia prowadzący postępowanie, w przypadku uzasadnionego podejrzenia, że zatrzymany jest osobą uzależnioną lub szkodliwie używającą narkotyków, jest zobligowany zlecić specjalście zebranie informacji i ocenę charakteru używania substancji. W tym celu kontaktuje się z nim i zleca przeprowadzenie wywiadu diagnostycznego.

Dobłą praktyką powinno być wcześniejsze, telefoniczne uzgodnienie miejsca i terminu zbierania informacji. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii rekomenduje, aby zarządzenie zawierające dokładną datę i miejsce zbierania informacji było wydawane każdorazowo przez organ

¹³ Por. Ł. Serednicki, *Artykuł 72 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii jako alternatywa kary wobec kary pozbawienia wolności*, w: „Serwis Informacyjny. Narkomania” nr 3/2009.

¹⁴ Uzasadnienie projektu ustawy, druk 3420, 22 września 2010 r.

¹⁵ *Projekt pilotażowy TOPIC II: 2008–2009. Raport z realizacji działań na rzecz profilaktyki przestępczości z udziałem osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych (zastosowanie art. 72–73 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii)*, w: „Pracacja” nr 3-4/2009, s. 105.

zarządzający w uzgodnieniu ze specjalistą terapii uzależnień. Dlatego bardzo ważne jest wypracowanie i upowszechnienie standardów współpracy między prokuratorami i sędziami, a specjalistami terapii uzależnień.

Niestety, z doświadczenia osób pracujących na co dzień z uzależnionymi wynika, iż przepisy te nie są wykorzystywane w praktyce w dostateczny sposób, a przez to nie służą realizacji celów, do jakich zostały stworzone.

Jak wynika z raportu Piotra Kubaszewskiego¹⁶, zgodnie z danymi udostępnionymi przez Prokuraturę Generalną, prokuratorzy w 2012 r. w 3 sprawach, a w pierwszym półroczu 2013 r. w 4 sprawach zdecydowali o zawieszeniu postępowania na podstawie art. 72 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. W pierwszym półroczu 2013 r. prokuratorzy zarządzili zebranie informacji na temat używania przez podejrzanego substancji psychoaktywnych w trybie art. 70a u.p.n. zaledwie wobec 1049 osób.

Rzadkie stosowanie przepisów dotyczących zbierania informacji na temat używania przez podejrzanego / oskarżonego substancji psychoaktywnych oraz stosowania względem osób uzależnionych alternatyw dla sankcji karnych, nasuwa wątpliwość co do poziomu znajomości tych przepisów przez organy wymiaru sprawiedliwości.

W raporcie z badania przeprowadzonego w 2008 r. przez Krakowskie Towarzystwo Pomocy Uzależnionym¹⁷, podkreśla się, że niestosowanie przepisu powoduje niewiedzę o sposobie jego zastosowania oraz o zakresie jego treści, a nawet niewiedzę o istnieniu w ogóle. Potwierdza to wypowiedź jednego z prokuratorów: „ja myślę, że wiedza jest niewielka, ale wynika to z tego, że ten przepis nie jest stosowany”.

By poznać opinię prokuratorów i sędziów na temat przeszkód w stosowaniu ww. przepisów, zadaliśmy szereg pytań dotyczących zarówno art. 70a, jak i 72 u.p.n.

Pierwsze pytanie dotyczące tej materii brzmiało - „**Czy korzystał/a Pan/Pani z rozwiązań zapisanych w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii - art. 70a ustawy, który wprowadza możliwość powołania specjalisty terapii uzależnień do procesu? Jeśli tak, ile razy w ciągu roku?**”

Spśród 80 respondentów, 44 osoby zadeklarowały, że nie stosowały dotychczas art.70a, zaś pozostałe 36 osób zadeklarowało sporadyczne korzystanie:

- 18 osób zadeklarowało, że stosowały przepis mniej niż 3 razy w roku (jeden raz w roku, dwa razy w roku, jeden raz w ciągu dwóch lat),
- 7 osób nie potrafiło określić, jak często stosowały przepis,
- 7 osób zadeklarowało, że stosowało przepis powyżej 3 razy w roku,
- 2 osoby stwierdziły, że rzadko korzystają z tego rozwiązania.

¹⁶ P. Kubaszewski, op. cit., s. 23

¹⁷ Ł. Serebnicki, kons. prof. dr hab. K. Krajewski, *Zastosowanie art. 72 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii w praktyce. Raport z badań*, Kraków 2008.

Ponadto, 2 respondentów stwierdziło, że ilość zastosowań art. 70a jest zależna od treści opinii biegłych i lekarzy psychiatrów, ponieważ w przypadku zdiagnozowania uzależnienia od narkotyków u sprawcy każdorazowo powoływany jest specjalista terapii uzależnień, ponieważ wtedy przepis stosuje się obligatoryjnie.

Jedna osoba przyznała także, że dotychczas nie stosowała art. 70a, jednak po zakończeniu szkolenia znacznie korzystać z tego przepisu.

Czy korzystał/a Pani/Pan z rozwiązań zapisanych w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii - art. 70a ustawy, który wprowadza możliwość powołania specjalisty terapii uzależnień do procesu?

Jak wskazuje treść przepisu – zarządzenie zebrania informacji ma charakter względnie obligatoryjny. Oznacza to, że w każdym przypadku gdy organ prowadzący postępowanie poweźmie podejrzenie, że sprawca może być uzależniony lub używać szkodliwie substancji psychoaktywnej, jest zobowiązany do powołania specjalisty terapii uzależnień w celu zebrania informacji na temat używania przez sprawcę tychże substancji. Obowiązek ten dotyczy sprawców wszystkich przestępstw, a nie tylko tych, które zostały stypizowane w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii.

Jednocześnie wskazać trzeba, że organ powinien starać się dostrzegać informacje zdobyte w postępowaniu, które mogłyby wskazywać na fakt uzależnienia lub używania szkodliwego sprawcy. Źródłem takich informacji mogą być wyjaśnienia oskarżonego / współoskarżonych nt. celu posiadania narkotyków lub wcześniejszego leczenia odwykowego, zeznania świadków (np. członków rodziny) nt. częstotliwości używania substancji psychoaktywnych, a także zachowania sprawcy w trakcie popełniania przestępstwa.

Drugie pytanie miało pomóc w zdefiniowaniu **przeszkód dotyczących stosowania art. 70a**. Największa liczba respondentów – 34 osoby – przyznała, że nie zna odpowiedzi na pytanie dotyczące barier w stosowaniu przepisu, zaś 16 osób uznało, że przeszkody takie nie istnieją. Najczęściej zgłaszanym problemem był brak lub mała liczba specjalistów terapii uzależnień uprawnionych do zbierania informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych funkcjonujących w rejonie (12 osób), a w dalszej kolejności:

- 11 osób wyraziło opinię, że podstawową barierą są przyczyny procesowe i statystyczne, gdyż ewentualne zastosowanie przepisu wydłuża czas trwania oraz utrudnia postępowanie karne, co przekłada się na wyniki statystyczne.
- 4 osoby uznały, że przeszkoda może tkwić we współpracy z podejrzanymi, którzy zazwyczaj ukrywają fakt uzależnienia.
- 5 respondentów wskazało na niechęć do szybkiego stawiennictwa podejrzanego na badanie bądź brak zainteresowania i deklaracji ze strony podejrzanego.
- 1 osoba uznała za przeszkodę brak wniosku sprawcy o zastosowanie art. 70a.
- 2 osoby uznały, że przeszkodą jest brak zaleceń np. Ministerstwa Sprawiedliwości lub Prokuratury Krajowej odnośnie stosowania przepisu.
- 1 osoba w odpowiedzi na pytanie o przeszkody w stosowaniu art. 70a uznała, że przepis nie wnosi niczego do procesu i fakt ten stanowi główną barierę.

Przepis nie wnosi niczego do procesu - 1 osoba

Ukrycie faktu uzależnienia - 4 osoby

Wydłużenie okresu trwania postępowania - 11 osób

Brak lub mała ilość terapeutów - 12 osób

Brak jednoznacznych wskazań postępowania - 1 osoba

Brak zainteresowania ze strony podejrzanego - 5 osób

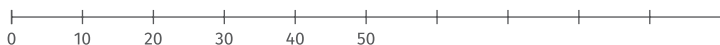
Brak wywiadu terapeutycznego - 1 osoba

Brak zaleceń Ministra Zdrowia lub Prokuratury Krajowej - 2 osoby

Brak wniosku podejrzanego o zastosowanie przepisu - 1 osoba

Nie ma przeszkód - 16 osób

Nie wiem - 34 osoby

Na trzecie pytanie: **„Jakie przepisy i działania usprawniłyby stosowanie ww. mechanizmu”** – 62 osoby nie udzieliły odpowiedzi, zaś 6 uznało, że żadne działania nie usprawnią tego mechanizmu. Pozostałych 18 osób wskazało następujące możliwości:

- przeznaczenie większego budżetu na powoływanie biegłych/specjalistów,
- połączenie badań z art. 70a z badaniami sądowo-psychiatrycznymi,
- dostępność listy terapeutów w każdej jednostce sądu/prokuratury,
- poprawa dostępności specjalistów,
- wprowadzenie jasnych zasad postępowania w ustawie,
- przerzucenie ciężaru dowodu uzależnienia na konsumenta.

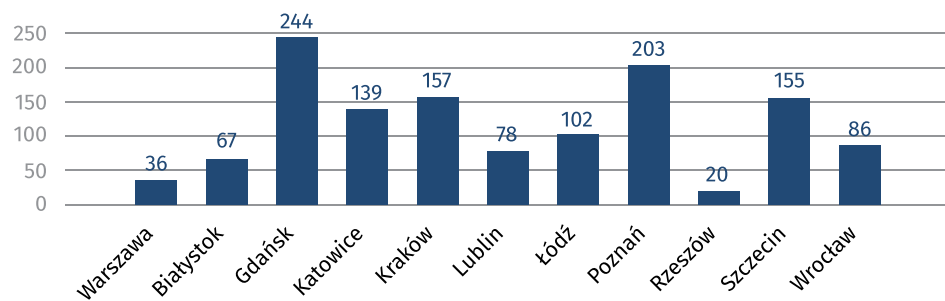
Analizując odpowiedzi respondentów dotyczące zarówno barier, jak i pomysłów na usprawnienie mechanizmu stosowania art. 70a, można wyodrębnić dwie grupy czynników wpływających na implementację przepisu.

Po pierwsze, kluczową rolę w procesie kształtowania dobrych praktyk stanowi współpraca pomiędzy specjalistami terapii uzależnień a prokuratorami. Zebranie wywiadu na podstawie art. 70a powinno nastąpić na etapie postępowania przygotowawczego, zaś rzetelna ocena procesowa powinna nastąpić w oparciu o zdefiniowany charakter używania substancji. Natomiast jak wskazują dane Ministerstwa Sprawiedliwości z 2015 r.¹⁸ zobrazowane poniżej, art. 70a jest dość rzadko stosowany. Dane te potwierdzają także deklaracje specjalistów terapii uzależnień będących uczestnikami szkoleń. Większość specjalistów przyznała, że sporadycznie (1-2 razy do roku) są powoływani do zebrania informacji nt. używania substancji. Z rozmów oraz deklaracji specjalistów na szkoleniach wynikało jednoznacznie, że ciężko im się odnieść do możliwości usprawnienia współpracy w organami wymiaru sprawiedliwości, skoro właściwie taka współpraca jest bardzo sporadyczna lub po prostu nie istnieje. Jednak zarówno sędziowie, jak i prokuratorzy byli gotowi do podjęcia współpracy, więc szkolenia na pewno przyczynią się do usprawnienia mechanizmu stosowania art. 70a.

Jest to szczególnie istotnie w kontekście skorzystania z możliwości skierowania na leczenie bądź do udziału w programie edukacyjno-profilaktycznym na podstawie art. 72 u.p.n., które także jest narzędziem co do zasady skonstruowanym głównie by służyć prokuratorowi. Natomiast korelacja występująca pomiędzy tymi przepisami powoduje, że niekorzystanie z instytucji wprowadzonej w art.70a często bywa przeszkodą lub utrudnieniem w podjęciu decyzji organów wymiaru sprawiedliwości w zakresie stosowania art. 72 u.p.n.

¹⁸ Dane Ministerstwa Sprawiedliwości, opracowanie Barbara Wilamowska, Warszawa 2016 r.

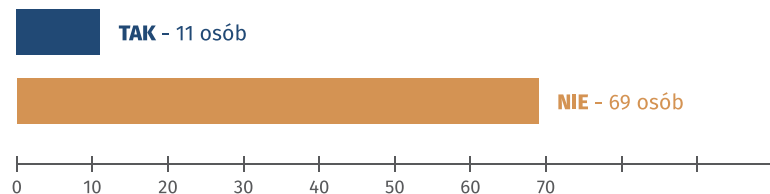
Liczba wydanych zarządzeń w przedmiocie zebrania informacji o osobie na podstawie art. 70a uopn w podziale na okręgi Prokurator Regionalnych w roku 2015

Druga grupa problemów tkwi w obszarze współpracy specjalistów terapii uzależnień z podejrzanymi. Specjaliści mówią wprost, że sprawcy wykazują brak zainteresowania terapią, a nawet ukrywają fakty związane z używaniem substancji psychoaktywnych.

Na trzecie pytanie: „**Czy korzystał/a Pan/Pani z rozwiązań zapisanych w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii – art. 72 ustawy, który wprowadza możliwość zawieszenia postępowania karnego na okres oddziaływań pomocowych?**” – 11 osób zadeklarowało korzystanie z przepisu, natomiast pozostałe 69 osób przyznało, że nie korzystało dotychczas z tego artykułu.

Pojawiło się jedno uzasadnienie braku zainteresowania tą regulacją: respondent uznał, że przepis jest nieracjonalny w przypadku postępowania przygotowawczego, w sytuacji istnienia szeregu alternatywnych rozwiązań, tj. możliwości oskarżenia, warunkowego umorzenia postępowania karnego lub umorzenia postępowania karnego z art. 62a.

Przy próbie **identyfikacji przeszkód w stosowaniu art. 72 u.p.n.** (pytanie czwarte) pojawiło się 50 odpowiedzi „nie wiem” i 10 odpowiedzi „brak przeszkód”. Oprócz tego:

- 6 osób uznało, że przeszkodą w stosowaniu przepisu jest dążenie do ograniczenia ilości spraw zawieszonych, które w statystyce kwalifikowane są jako sprawy niezatwierdzone w prokuraturze.

- 5 osób wskazało, że barierą praktyczną może być przedłużanie postępowania i zagrożenie zarzutem przewlekłości.
- 1 osoba uznała, że w stosowaniu art. 72 przeszkodę stanowi deklaracja sprawcy podczas zatrzymania i nieprzyznawanie się do uzależnienia.
- 1 osoba wskazała, że problemem może być zbieg opinii biegłych lekarzy psychiatrów i psychologów. W przypadku stwierdzenia przez biegłego lekarza psychiatrę lub psychologa, że podejrzan nie jest osobą uzależnioną, nie powołuje się specjalisty terapii uzależnień.
- 2 osoby wskazały, że przyczyną niestosowania art. 72 może być brak wniosku sprawcy o zastosowanie tego przepisu.
- 1 osoba uznała za przeszkodę braki proceduralne w zakresie niemożliwości starannej weryfikacji postępów leczenia i jego skutków w przypadku zastosowania przepisu.
- 1 osoba uznała, że przyczyną może być duża ilość spraw i brak czasu na zawieszanie postępowania.
- 2 osoby wskazały na brak szkoleń uświadamiających potrzeby społeczne w zakresie działań pomocowych w przypadku prowadzenia postępowań w sprawach osób uzależnionych.
- 1 osoba wskazała na brak lub zbyt małą ilość specjalistów terapii.
- 1 osoba uznała za problem możliwość zastosowania przepisu tylko w przypadkach popełnienia przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat.

Na pytanie, „**Jakie przepisy lub działania usprawniłyby stosowanie art. 72 u.p.n.?**” – 72 osoby odpowiedziały, że nie wiedzą, w jaki sposób można usprawnić system stosowania art.72 u.p.n. Dwie osoby uznały, że przepis jest zbędny dla postępowania karnego, oraz że żaden przepis czy działanie nie usprawni systemu stosowania art. 72. Pozostałe odpowiedzi pozwoliły na wyodrębnienie następujących czynników:

- przygotowanie merytoryczne wymiaru sprawiedliwości i zorganizowanie szkoleń w tym zakresie,
- zmiana polityki karnej,
- zapewnienie zaplecza specjalistów i ośrodków pomocy w regionie,
- zmiana kwalifikacji statystyk – zakreślenie w repertorium zawieszenia postępowania,
- obowiązek przedstawienia sądowi lub prokuratorowi przez podejrzanego comiesięcznej relacji bądź sprawozdania z postępów terapii lub innego rodzaju oddziaływań pomocowych.

Podsumowanie wypowiedzi nt. artykułów 70a oraz 72 u.p.n.

Analizując odpowiedzi na temat stosowania art. 72 można wysnuć kilka wniosków:

___1. Zauważalny jest **negatywny wpływ statystyki na stosowanie instytucji z art. 72**

W toku przeprowadzonych szkoleń zarówno sędziowie, jak i prokuratorzy zwrócili uwagę na statystykę, według której oceniana jest ich praca. Zastosowanie art. 72 i zawieszenie postępowania karnego na okres oddziaływań pomocowych kwalifikuje się w repertorium do katalogu tzw. spraw „niezatwierdzonych”. Sprawy tego typu widnieją w statystyce podsumowującej pracę sędziego i prokuratora oraz obniżają mierniki oceny skuteczności działania danej jednostki sądu czy też prokuratury.

Przewlekłość postępowań sądowych to od lat jeden z najważniejszych problemów polskiego wymiaru sprawiedliwości. Autorzy raportu o efektywności polskiego sądownictwa¹⁹ wskazują, że z ponad 550 wyroków dotyczących naruszenia Europejskiej Konwencji Praw Człowieka przez Polskę, które zapadły do 1 stycznia 2009 roku, ok. 1/3 dotyczyła naruszeń prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie.

Można zauważyć, że jednostki prokuratury i sądów przywiązują dużą wagę do załatwiania spraw w jak najkrótszym czasie. Tymczasem, jak twierdzą autorzy raportu nt. obciążeń postępowaniami przygotowawczymi²⁰ „*takie unormowanie może generować skłonność do kończenia postępowań przygotowawczych w terminach statystycznych (...), tak aby wykazać się wobec organów gromadzących informacje statystyczne za dane półroczne wysoką załatwalnością*”.

___2. **Postawa podejrzanego może mieć znaczący wpływ na ukształtowanie dobrej praktyki w zakresie stosowania zawieszenia postępowania karnego z art. 72 u.p.n.**

Niejednokrotnie w relacjach prokuratorów i sędziów pojawia się zarzut bierności ze strony podejrzanego / oskarżonego. Wydaje się, że zaangażowanie sprawcy, który popełniał przestępstwo w związku z używaniem substancji psychoaktywnych stanowi ważny element w kształtowaniu dobrych praktyk w zakresie stosowania art. 72 u.p.n., zarówno w zakresie wnioskowania o zastosowanie tej instytucji prawnej, jak i starannego udziału w zbieraniu informacji przez specjalistę, a następnie rzetelnego sprawozdawania wyników udziału w programie pomocowym.

___3. **Rola specjalistów terapii uzależnień jest kluczowa w kontekście stosowania art. 72**

W odpowiedziach uczestników szkoleń – sędziów i prokuratorów – na pytanie o bariery w stosowaniu przepisu wybrzmiał argument braku, niedostępności lub małej liczby specjalistów terapii uzależnień w regionie. Wydaje się, że jest to realna i praktyczna przeszkoda w realizacji postulatu zastosowania oddziaływań pomocowych w miejsce represji karnej lub umorzenia postępowania karnego na podstawie art. 62a.

Rola specjalistów terapii uzależnień jest kluczowa także w kontekście wskazywania rodzajów działań pomocowych bądź leczniczych na które miałby zostać skierowany sprawca. Wykaz rekomendowanych programów, jak i wykaz ewidencjonowanych specjalistów terapii uzależnień widnieje na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-narkomanii/>

Dwa kluczowe programy rekomendowane przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, które mają charakter edukacyjno-profilaktyczny lub leczniczy, to program Fred Goes Net oraz program Candis. Programy są realizowane bezpłatnie w większości dużych polskich miast.

FRED GOES NET jest programem wczesnej interwencji skierowanej do młodych osób używających środków psychoaktywnych. Program to krótkoterminowe, adekwatne działanie zapobiegawcze, stosowane możliwie szybko po inicjacji, aby w odpowiednim czasie zrealizować cele profilaktyczne i nie dopuścić do rozwoju problemów związanych z używaniem substancji. Składa się na nie rozmowa kwalifikacyjna oraz 8-godzinny cykl zajęć grupowych. Uczestnik ma możliwość spojrzenia na problematykę używania narkotyków i alkoholu z innej, niż jego dotychczasowa, perspektywy. Program zakłada, że używanie substancji powinno skutkować odpowiednim i natychmiastowym działaniem zaradczym.

CANDIS to indywidualny, krótkoterminowy program terapeutyczny dla osób mających problemy z powodu używania marihuany lub haszyszu. W programie mogą uczestniczyć osoby powyżej 16 roku życia, które chciałyby ograniczyć lub zrezygnować z używania konopi. Program obejmuje z reguły 10 sesji o charakterze indywidualnych rozmów z terapeutą, trwających po 90 min. i realizowanych w okresie 2 do 3 miesięcy.

¹⁹ J. Bełdowski, M. Ciżkowicz, D. Sześciło, *Efektywność Polskiego Sądownictwa w świetle badań międzynarodowych i krajowych*, Warszawa 2010.

²⁰ K. Kremens, W. Jasiński, *Obciążenia powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury i prokuratorów postępowaniami przygotowawczymi w 2011 r.*, Warszawa 2013.

ROZDZIAŁ II

Podsumowanie. Zbiór rekomendacji

Celem głównym szkoleń było podniesienie poziomu wiedzy uczestników w zakresie stosowania i wykonania wybranych przepisów *Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii* i *Rozporządzenia w sprawie zbierania informacji na temat używania środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych*.

Oprócz tego szkolenia służyły przybliżeniu uczestnikom celów obu aktów prawnych i upowszechnieniu przedmiotowych przepisów artykułów 62a, 70a, 72-74 u.p.n. oraz stanowiły okazję do wypracowania standardów współpracy specjalistów terapii uzależnień z przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości.

Zbieranie informacji na temat używania substancji psychoaktywnych, w połączeniu z mechanizmami dostarczonymi przez znowelizowane przepisy ustawy, powinno wygenerować normy postępowania możliwe do zastosowania w konkretnych sprawach, zarazem realizujące postulat pierwszeństwa niesienia pomocy – w formie oferty terapeutycznej, profilaktycznej, edukacyjnej lub leczniczej – przed reakcją prawnokarną.

Dzięki badaniom ankietowym prowadzonym w ramach szkoleń, możliwa była analiza czynników hamujących kształtowanie dobrych praktyk implementacji przepisów u.p.n. oraz wypracowanie szeregu rekomendacji do usprawnienia tego systemu.

Poddane analizie ankiety pozwalają na wysnucie wniosku, że w przeważającej większości respondentów nie wnosili żadnych uwag lub nie widzieli przeszkód w stosowaniu przepisów. Wynika to z faktu dostrzegania zasadności stosowania omawianych przepisów. Obszary wymagające poprawy mogą być rozpatrywane w kategoriach usprawnień porządkowych, dlatego poniżej prezentujemy proponowane rekomendacje:

___1. Stosowanie tabeli wartości granicznych

Główne grupy problemów związanych ze stosowaniem art. 62a u.p.n., wyłonione poprzez analizę ankiet, wskazują na problemy interpretacyjne definicji „nieznacznej ilości substancji”.

W związku z tym, rekomendowanym narzędziem umożliwiającym zdefiniowanie tego pojęcia może być tabela wartości granicznych, określająca górne granice *nieznacznej ilości*. Wydaje się, iż zgodnie ze wskazaniami zamieszczonymi w opracowaniu *Wytyczne dotyczące stosowania art. 62 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – posiadanie narkotyków*²¹, nic nie stoi na przeszkodzie, aby jako kryterium na gruncie polskim przyjąć tabelę wartości granicznych funkcjonującą w Czechach.

²¹ K. Krajewski, *Wytyczne dotyczące stosowania art. 62 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – posiadanie narkotyków*, Polska Sieć Polityki Narkotykowej, Warszawa, s. 5.

NAZWA ŚRODKA lub SUBSTANCJI	GÓRNA GRANICA POJĘCIA NIEZNACZNEJ ILOŚCI
Heroina	1,5 g
Kokaina	1 g
Amfetamina / Metaamfetamina	1,5 g
Ecstasy	4 tabletki
LSD	2500 µg
Marihuana	10 g
Haszysz	5 g

Zaznaczyć należy, za prof. K. Krajewskim, iż powyższe wartości graniczne odnoszą się do masy substancji niezależnej od jej czystości, a nie do czystej substancji aktywnej.

W tym kontekście, biorąc pod uwagę przeciętną czystość (stężenie) powyższych środków występujących w nielegalnym handlu ulicznym, przyjęte w tej tabeli górne granice pojęcia nieznacznej ilości, nie wydają się być nadmierną wielokrotnością minimalnej dawki konsumenckiej, a tym samym nie są wyznaczone zbyt wysoko.

___2. Regulacja współpracy specjalistów terapii z organami wymiaru sprawiedliwości oraz usprawnienie pracy organów wymiaru sprawiedliwości

Analizując odpowiedzi dotyczące problemów w stosowaniu art. 70a oraz 72, na pierwszy plan wyłania się problematyka kwalifikacji spraw zawieszonych z art. 72 u.p.n. jako spraw widniejących jako „niezależne” oraz obszar współpracy pomiędzy terapeutami a organami wymiaru sprawiedliwości, w tym – w opinii sędziów i prokuratorów - zbyt mała dostępność specjalistów oraz programów pomocowych. Wg. danych Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, do ewidencji specjalistów wpisanych jest 227 osób (dane z 18 grudnia 2017 r.). Certyfikat specjalisty terapii uzależnień posiada 1370 osób, zatem na współpracę z wymiarem sprawiedliwości zdecydowało się ok. 17 % wszystkich specjalistów. Dodatkowo, w 12 województwach wszystkie sądy rejonowe mają dostęp do przynajmniej jednego specjalisty, zaś w pozostałych trzech odpowiednio - 97%, 85% i 89% i w jednym województwie 60% sądów ma dostęp do specjalisty. Nie wpływa to jednak na częstotliwość powoływania specjalistów, co obrazują dane Ministerstwa Sprawiedliwości z 2015r (por. przypis nr 23). W związku z tym, rekomendowanymi działaniami, które mogłyby mieć znaczący wpływ na szeroką implementację art. 70a oraz art. 72 u.p.n., są:

- inna kwalifikacja spraw zawieszonych na podstawie art. 72 u.p.n. w repertorium prokuratorskim, np. poprzez przeniesienie z katalogu ogólnej statystyki spraw widniejących jako „niezależne” lub stworzenie osobnej rubryki statystycznej do zawieszonych postępowań na podstawie art. 72 u.p.n.
- wydruk oraz udostępnianie dla sędziów i prokuratorów aktualizowanej w każdym kwartale roku listy ewidencjonowanych specjalistów terapii uzależnień w ramach działań wewnętrznych wszystkich jednostek prokuratur i sądów.
- promocja rekomendowanych programów profilaktycznych lub leczniczych (np. programu Candis

czy Fred Goes Net) oraz standaryzacja innych programów tego typu zgodnie w wytycznymi dla opracowania programów profilaktyki selektywnej i wskazującej,

- budowanie dialogu, możliwości wymiany doświadczeń oraz podnoszenia kwalifikacji zawodowych poprzez szkolenia dla specjalistów terapii uzależnień, prokuratorów i sędziów – nie tylko w zakresie stosowania „nowych” przepisów u.p.n., ale również filozofii jej stosowania: zastępowania represji prawnokarnej oddziaływaniami pomocowymi. Szkolenia mogą być organizowane przez poszczególne jednostki sądów i prokuratur z inicjatywy własnej czy też przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury.
- prowadzenie szkoleń także dla adwokatów i radców prawnych, których aktywność w postępowaniu dotyczącym przestępstw popełnianych w związku z używaniem narkotyków miałyby często istotne znaczenie.

Proponowane rekomendacje mają wymiar praktyczny i nie wymagają przeprowadzenia zmian legislacyjnych, więc ich wprowadzenie w życie w ramach kształtowania dobrych praktyk powinno przyczynić się do częstszego stosowania przepisów ustawy zgodnie z zamysłem ustawodawcy.

Recenzja raportu przygotowana przez prof. dr hab. Krzysztofa Krajewskiego²²

Cykl szkoleń dla prokuratorów, sędziów oraz specjalistów terapii uzależnień współfinansowany ze środków Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych, będącego w dyspozycji Ministerstwa Zdrowia, a realizowany w drugiej połowie roku 2017 we wszystkich województwach przez Fundację Polska Sieć Polityki Narkotykowej, był niezwykle cenną i wartościową inicjatywą. Nowelizacja niektórych przepisów ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii dokonana ustawą z dnia 1 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 117 poz. 678), wprowadziła do polskiego ustawodawstwa dotyczącego narkotyków i narkomanii dwie ważne nowości. Pierwsza to przewidziany w art.62a ustawy oportunistyczny ścigania drobnych przypadków posiadania środków odurzających lub substancji psychotropowych na własny użytek umożliwiający prokuratorowi pod pewnymi warunkami umarzenie postępowań w takich sprawach. Druga to przewidziany w art.70a względny obowiązek powoływania w pewnych przypadkach specjalisty terapii uzależnień celem wydania opinii na temat problemów podejrzanego z substancjami psychoaktywnymi. Ta druga zmiana miała na celu doprowadzenie do uruchomienia w praktyce przewidzianej w art.72 u.o.p.n. instytucji zawieszenia postępowania przygotowawczego celem poddania się przez sprawcę będącego użytkownikiem narkotyków stosownej terapii lub innym oddziaływaniami pomocowym i profilaktycznym. Możliwość taka istnieje co prawda w polskim ustawodawstwie od roku 1997, jednak w praktyce przez ostatnie 20 lat nie była ona przez prokuratorów, a także sądy, w ogóle wykorzystywana. W tym samym celu nowelizacja z roku 2011 wyłączyła, w przypadku decyzji o warunkowym umorzeniu postępowania podejmowanej przez sąd na skutek wniosku prokuratora wniesionego po pomyślnym odbyciu przez podejrzanego terapii lub udziału w innym stosownym programie profilaktycznym, przewidziany w art.66 § 1 k.k.

²² Prof. dr hab. Krzysztof Krajewski - prawnik i socjolog, kierownik Katedry Kryminologii oraz wykładowca Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Komitetu Naukowego Europejskiego Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii, autor wielu publikacji z zakresu prawa karnego wobec narkotyków i narkomanii w ustawodawstwie polskim na tle modeli regulacji dotyczących narkotyków w innych krajach – m.in.: „Sens i bezsens prohibicji”. W latach 2009-2011 kierował grupą 15 ekspertów opracowujących nowelizację ustawy, która weszła w życie w grudniu 2011 roku. Członek Rady Programowej Polskiej Sieci Polityki Narkotykowej.

wymóg niekaralności sprawcy.

Po wejściu w życie wspomnianych wyżej przepisów w zakresie stosowanie przez prokuratorów przepisu art.62a u.o.p.n. wystąpiła pozytywna tendencja, albowiem w latach 2012 – 2015 liczba takich umorzeń systematycznie wzrastała. W roku 2015 w oparciu o ten przepis prokuratorzy umorzyli 17,5% spraw o przestępstwa z art.60 ust.1 i 3 u.o.p.n. (niestety brak jest danych statystycznych w tym zakresie za rok 2016). Można więc powiedzieć, że nowy przepis zaczął w jakimś zakresie funkcjonować w praktyce, aczkolwiek w częstotliwości jego stosowania wystąpiły bardzo istotne różnice pomiędzy okręgami apelacji. Równocześnie jednak częstotliwość jego stosowania była na pewno wciąż niesatysfakcjonująca. To samo dotyczy w znacznym stopniu wykorzystania art.70a u.o.p.n. Pomimo tego, iż w pewnej części spraw dotyczących sprawców będących użytkownikami narkotyków, prokuratorzy zaczęli sięgać do tego przepisu i powoływać specjalistów terapii uzależnień do przygotowania specjalnych opinii, częstotliwość wykorzystywania tej możliwości była także zbyt niska, a merytoryczne wykorzystanie raportów specjalistów w gruncie rzeczy żadne: instytucja przewidziana w art.72 u.o.p.n. pozostała w praktyce nadal całkowicie martwą.

W tej sytuacji inicjatywna przeprowadzenia cyklu szkoleń dla prokuratorów, sędziów oraz specjalistów terapii uzależnień, które miały na celu szersze zapoznanie przedstawicieli praktyki z powyższymi przepisami, ich celami i intencjami jakie przyświecały ustawodawcy w momencie ich tworzenia, oraz szeregiem zagadnień związanych z ich interpretacją i praktyką stosowania, uznać należy za niezwykle pożyteczną i wartościową. Niezwykle cennym aspektem omawianych szkoleń było także to, że zgromadziły one z jednej strony przedstawicieli zawodów prawniczych (prokuratorów i sędziów), a z drugiej specjalistów terapii uzależnień. Jednym z podstawowych warunków powodzenia instytucji takich, jak te przewidziane w art.70a oraz 72 u.o.p.n. jest współpraca pomiędzy organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości z jednej strony, oraz przedstawicielami służby zdrowia z drugiej. Omawiane szkolenia stworzyły w tym zakresie niewątpliwie określone pomosty na szczeblu lokalnym, które mogą w przyszłości skutkować lepszym wzajemnym zrozumieniem i współpracą. Równocześnie omawiane szkolenia pozwoliły prowadzącym je osobom zebrać cały szereg informacji, opinii i doświadczeń przekazanych przez uczestników szkoleń (w tym także w postaci ankiety zrealizowanej wśród części uczestników), które stały się podstawą będącego przedmiotem niniejszych uwag raportu, a które mogą stanowić podstawę dla szeregu istotnych wniosków i postulatów mogących w przyszłości przyczynić się do zwiększenia częstotliwości sięgania w praktyce przez prokuratorów i sądy tak do art.62a, jak i do art.70a i 72 u.o.p.n., a tym samym sprawniejszego realizowania polityki narkotykowej, która w stosunku do użytkowników narkotyków preferuje oddziaływanie terapeutyczno-lecznicze i pomocowe, a represję karną traktuje jako *ultima ratio*. W tym kontekście zwrócić wypadnie uwagę na kilka najważniejszych wniosków, jakie wyplývają ze zgrupowanego w trakcie szkoleń materiału.

Podstawowym chyba problemem polskiej polityki narkotykowej realizowanej w stosunku do użytkowników narkotyków jest dzisiaj brak jednoznacznej koordynacji dwóch jej filarów: polityki realizowanej w obszarze zdrowia publicznego i polityki realizowanej w obszarze ścigania karnego. O ile pierwszy z tych obszarów pozostaje w kompetencji Ministerstwa Zdrowia, a konkretnie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, drugi znajduje się w sferze kompetencji szeregu resortów i instytucji, a więc Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Policji, Ministerstwa Sprawiedliwości i Prokuratury. Powoduje to

fragmentaryzację polityki narkotykowej według obszarów „Polski resortowej” i brak centralnej koordynacji różnych jej aspektów. Szkolenia potwierdziły to co jest powszechnie wiadome, a mianowicie, że w wielu wypadkach każda z powyższych instytucji postrzega problem osób użytkujących narkotyki w odmienny sposób i według własnej „ideologii zawodowej”. Dla służby zdrowia osoby używające narkotyki to przede wszystkim osoby chore, wymagające leczenia i pomocy. Dla organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości to przede wszystkim przestępcy, wymagający stosownego ukarania. Te dwa podejścia stoją ze sobą często w sprzeczności, a ich pogodzenie nastrocza olbrzymie trudności. Nie jest to problem wyłącznie polski. Te dwie perspektywy podejścia do użytkowników narkotyków pozostają ze sobą w mniej lub bardziej wyraźnym konflikcie wszędzie na świecie. Ale współczesne tendencje polityki narkotykowej sprowadzają się najczęściej do poszukiwań jakiegoś *modus vivendi* pomiędzy nimi, który zapobiegałby nie tylko konfliktom i wzajemnemu przeszkadzaniu sobie, ale stwarzał podstawy do współpracy, która mogłaby prowadzić do lepszych rezultatów w przeciwdziałaniu narkomanii.

Nie ulega wątpliwości, iż wielu policjantów, prokuratorów, sędziów (nie tylko w Polsce), postrzega instytucje takie jak art.72 u.o.p.n., realizujące zasadę „leczyć zamiast karać”, jako niepotrzebne obciążenie, zwiększające nakład pracy związany z prowadzeniem spraw karnych, wydłużające jedynie czas trwania postępowania i niepotrzebnie komplikujące je. Z perspektywy prokuratora czy sędziego celem podstawowym jego działalności jest trafne zastosowanie środków represji karnej, a nie osiągnięcie celów w obszarze zdrowia publicznego. Wyraża się to w takich sformułowaniach, jak np. często wygłaszana opinia, że policjanci czy prokuratorzy nie są pracownikami socjalnymi czy terapeutami. Z jednej strony to prawda. Z drugiej rzecz w tym, że bez wyraźnego wplecenia komponentu polityki zdrowotnej do działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości nie da się efektywnie realizować wobec użytkowników narkotyków racjonalnej polityki narkotykowej, bo problem używania narkotyków jest przede wszystkim problemem zdrowia publicznego, którego nie da się rozwiązać tylko za pomocą sankcji karnych i innych instrumentów represji. Z tej perspektywy szczególnie ważnym jest wytworzenie wśród osób podejmujących decyzje w ramach organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości przekonania, że wplecenie w ich działania elementów oddziaływań ze sfery polityki zdrowia publicznego nie stanowi zbędnego, dodatkowego obciążenia, nie przeszkadza w realizacji celów o charakterze represyjnym, jedynie dąży do stworzenia w tym zakresie pewnej równowagi, ustalenia pewnego *modus procedendi* nie pozostającego w ramach systemu zerojedynkowego: albo represja, albo terapia. Chodzi o łączenie tych elementów w jakąś spójną całość. Wydaje się, że omawiane szkolenia mogły już przynieść w tym zakresie pewne efekty, chociażby poprzez zgromadzenia wśród ich uczestników osób reprezentujących odmienne perspektywy zawodowe. Nie zmienia to faktu, że większa praca jest tutaj z reguły do wykonania wśród przedstawicieli organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, dla których odejście od traktowania użytkowników narkotyków przede wszystkim, jeśli nie wyłącznie, jako przestępców często nastrocza szczególne trudności. Ale i osoby zajmujące się terapią i pomocą uzależnionym czasami nie do końca orientują się w pewnych realiach funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Oczywiście przeprowadzone szkolenia i prowadzona w ich trakcie wymiana poglądów i dyskusja przyniosły bogaty materiał do przemyśleń, formułowania wniosków i ewentualnych postulatów, czy to dotyczących ewentualnych zmian legislacyjnych, czy też zmian w praktyce stosowania przepisów, które były przedmiotem szkoleń. Poniżej pozwolę sobie wskazać jedynie na kilka najważniejszych związanych z tym refleksji.

W kontekście stosowania art.62a u.o.p.n. podstawowym problemem wydaje się być brak spójnej polityki stosowania tego przepisu na szczeblu centralnym. Jest to wynik wspomnianego braku w Polsce jakichkolwiek centralnych form koordynacji różnych aspektów polityki narkotykowej, a szczególnie koordynacji aspektu zdrowotnego i represyjnego. Istnienie w tym zakresie spójnej wizji, koncepcji na szczeblu centralnym niewątpliwie mogłoby wywrzeć istotny wpływ na realizację tej polityki na szczeblu lokalnym (choćby poprzez uniknięcie tak wielkiego zróżnicowania częstotliwości stosowania art.62a u.o.p.n. w poszczególnych okręgach apelacyjnych, jak to, z którym mamy do czynienia obecnie). Nie ulega jednak wątpliwości, iż poza jasnym sygnałem ze szczebla centralnego wskazać można cały szereg problemów szczegółowych, bardziej technicznej natury, postrzeganych dzisiaj przede wszystkim przez prokuratorów, jako przeszkoda w częstszym sięganiu po ten przepis.

Jak wskazuje jednoznacznie omawiany raport szkolenia i dyskusje z ich uczestnikami dla prokuratorów poważnym problemem jest interpretacja pojęcia nieznaczna ilość środka odurzającego, lub substancji psychotropowej. Pozostawienie tego pojęcia, jako znamienia ocennego, aczkolwiek teoretycznie dało organom stosującym prawo większą elastyczność w podejmowaniu decyzji, w rzeczywistości zdaje się być jedną z głównych barier częstszego stosowania art.62a u.o.p.n. Jest to w znacznym stopniu wynik warunków funkcjonowania prokuratury jako instytucji zorganizowanej w wysoce scentralizowany sposób, w której podstawową zasadą organizacyjną jest zasada hierarchicznego podporządkowania. A z tym łączy się częste uzależnianie podejmowania określonych decyzji od istnienia wyraźnych wskazówek, wytycznych, instrukcji itp. W tym kontekście idea wprowadzenia w Polsce wzorem innych krajów w takiej czy innej postaci tzw. tabeli wartości granicznych jest na pewno ze wszech miar słuszną i powinna stanowić znaczne ułatwienie dla prokuratorów podejmujących decyzje co do ewentualnego zastosowania art.62a u.o.p.n. Biorąc natomiast pod uwagę fakt, że stwierdzenie, iż mamy do czynienia z posiadaniem nieznacznej ilości środków odurzających lub substancji psychotropowych stanowi podstawową przesłankę przyjęcia domniemania (obalalnego), iż mamy do czynienia z posiadaniem na własny użytek, tabela wartości granicznych miałaby zapewne istotne znaczenie dla zintensyfikowania stosowania instytucji przewidzianej w tym przepisie. W jakiej formie wprowadzić taką tabelę jest osobną kwestią. Wydaje się jednak, iż w stosowne wytyczne Prokuratora Generalnego byłyby tutaj najlepszym rozwiązaniem.

W odniesieniu do stosowania art.70 u.o.p.n., jak wynika z omawianego raportu, podstawowa przeszkoda na drodze do częstszego jego stosowania zdaje się mieć charakter czysto formalno-biurokratyczny. Rzecz w tym, że zawieszenie postępowania stanowić dzisiaj może podstawę do negatywnej oceny efektywności prokuratora przez przełożonych. Może bowiem być traktowane jako dowód braku efektywności. Jest to konsekwencja tego, że od samego początku zawieszenie postępowania przygotowawczego w oparciu o art.72 u.o.p.n. (a więc w celu umożliwienia podejrzanemu poddania się stosownemu leczeniu lub innym formom oddziaływania), jest w organach prokuratury traktowane tak samo, jak zawieszenie ze względu na zaistnienie takich czy innych przeszkód procesowych. Jest to oczywiście podejście całkowicie nieracjonalne i nieuzasadnione, albowiem zawieszenie w oparciu o art.70 ma określony, konkretny cel do osiągnięcia, którego osiągnięcie po prostu wymaga jednak czasu. Inaczej mówiąc powody zawieszenia, o którym mowa w art.72 u.o.p.n. są zupełnie odmienne, niż od tych, o których mowa w art.22 § 1 k.p.k. Traktowanie stosowania tego przepisu jako przejawu przewlekłości postępowania jest absurdem, który może tylko i wyłącznie uzasadniać tezę, że w polskim

wymiarze sprawiedliwości często chodzi przede wszystkim o (jak najszybsze) załatwienie spraw, a nie o rozwiązywanie problemów (co często wymaga jednak trochę czasu, szczególnie jeśli chodzi o procedury lecznicze). Prokuratura musi więc udzielić sobie odpowiedzi na pytanie czy w sprawach karnych użytkowników narkotyków szybkość stosowania represji nie powinna jednak ustąpić przed realizacją celów z zakresu polityki zdrowotnej. Zmiana sposobu kwalifikowania dla celów statystycznych zawieszenia postępowania w oparciu o art.72 u.o.p.n. miałyby tu zasadnicze znaczenie.

Jest również rzeczą oczywistą, iż stosowanie art.70a i 72 u.o.p.n. wymaga pewnej zmiany mentalności prokuratorów i sędziów, polegającej przede wszystkim na odejściu od postrzegania problemu przeciwdziałania narkomanii wyłącznie lub przede wszystkim przez pryzmat tradycyjnych instrumentów pozostających w dyspozycji prawa karnego, to jest kar i środków karnych. Taka zmiana postrzegania, uświadomienie sobie specyfiki problemu i szczególnych cech sprawców przestępstw będących użytkownikami narkotyków, może mieć podstawowe znaczenie dla zwrócenia większej uwagi na możliwości stwarzane przez środki alternatywne, takie jak ten przewidziany w art.72 u.o.p.n. Jest to o tyle ważne, że nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż stosowanie tego przepisu może prowadzić do zwiększenia nakładu pracy związanej z prowadzeniem postępowania w sprawach sprawców będących użytkownikami narkotyków, które poza tym są często sprawami relatywnie prostymi dowodowo i prawnie, a tym samym nadającymi się do szybkiego załatwienia poprzez sporządzenie aktu oskarżenia. Taki stan rzeczy może stanowić istotną przeszkodę mentalną jeśli chodzi o podjęcie przez wymiar sprawiedliwości działań na rzecz realizacji celów o charakterze leczniczym i pomocowym znajdujących się w zasadzie poza obszarem bezpośrednich celów stosowania prawa karnego. Tym większe znaczenie ma jednak dążenie do pokazania prokuratorom i sędziom celowości podejmowania takich działań. W tym kontekście wydaje się, iż sam fakt odbycia serii szkoleń na ten temat i nawiązania kontaktu ze specjalistami terapii uzależnień może tu odegrać istotną rolę. Nie zmienia to faktu, że pewne kwestie związane z regulacją przewidzianą w art.72 u.o.p.n. wymagają być może zmiany lub dodatkowych regulacji, w taki sposób aby ułatwić prokuratorom i sędziom podejmowanie decyzji o zastosowaniu tego przepisu.

W tym kontekście warto zwrócić szczególną uwagę na pewną kwestię wzmiankowaną w raporcie, a także podnoszoną w dyskusjach przez uczestników szkoleń. Rzeczą w tym, że art.72 u.o.p.n. ukształtowany jest dzisiaj według standardów związanych z instytucją *diversion*: „przekazania” danej sprawy, danego sprawcy przestępstwa do stosownego postępowania poza strukturami wymiaru sprawiedliwości, w tym wypadku do stosownych instytucji leczniczych i rehabilitacyjnych. To oznacza, że w gruncie rzeczy prokurator czy sąd na okres zawieszenia postępowania traci niejako kontakt z podejrzanym czy oskarżonym i wszelką kontrolę nad nim. Prokurator czy sędzia nie wie właściwie czy sprawca podjął stosowne leczenie, jak się zachowuje, jakie są owego leczenia postępy itp., a przynajmniej ma dzisiaj ograniczone możliwości uzyskiwania stosownych wiadomości na ten temat. To sytuacja, która odróżnia wyraźnie takie zawieszenie na przykład od środków o charakterze probacyjnym, w ramach których organa wymiaru sprawiedliwości z reguły zachowują pewną kontrolę nad osobą poddana takim oddziaływaniom. Rodzi to kwestię ewentualnego dokładniejszego uregulowania uprawnień prokuratora (sądu), który zawiesił postępowanie w oparciu o art.72 u.o.p.n., oraz obowiązków podejrzanego w trakcie trwania tego zawieszenia. Sprawa wymaga dokładnego rozważenia. Rzeczą w tym, aby nie stworzyć systemu zbliżonego do amerykańskich „sądów narkotykowych” (*drug courts*). W ramach tych instytucji podejrzeni, którzy poddają się leczeniu znajdują się bowiem pod niezwy-

kle skrupulatnym nadzorem sędziego, mają nałożoną olbrzymią liczbę obowiązków, poddawani są różnym formom nieustannej kontroli itp., co jest częstą podstawą krytyki amerykańskiego modelu alternatyw dla represji. Leczenie w ramach procedury *drug courts* często zaczyna bowiem przypominać leczenie przymusowe. Europejskie rozwiązania w ramach realizacji „leczyć zamiast karać” są pod tym względem z reguły odmienne, opierają się bowiem na obietnicy ewentualnej rezygnacji ze stosowania represji pod warunkiem poddania się leczeniu, ale sama decyzja o rozpoczęciu leczenia i jego kontynuacji powinna być podjęta przez sprawcę i przez niego realizowana (co zwiększa szanse powodzenia terapii). Stąd przepisy realizujące tę zasadę zbliżają się o wiele bardziej do różnych schematów wspomnianej instytucji *diversion*, co oznacza iż wymiar sprawiedliwości nie sprawuje bezpośredniej kontroli nad procesem leczenia. Można jednak zastanowić się nad stworzeniem przepisów umożliwiających explicite prokuratorowi czy sędziemu periodyczne uzyskiwanie w okresie zawieszenia postępowania niezbędnych informacji od podejrzanego, albo nałożenie nań obowiązku dostarczania takich informacji. Można by także zastanowić się nad włączeniem w jakiejś formie do procesu kontroli procesu leczenia w okresie zawieszenia np. kuratorów (na tyle, na ile pozwala na to dzisiaj przeciążenie różnymi obowiązkami służby kuratorskiej). Propozycje konkretnych rozwiązań legislacyjnych wykraczają poza zakres niniejszych uwag. Kwestia zdaje się być jednak warta dyskusji i rozważenia, jeśli w ten sposób organy stosujące art.72 u.o.p.n. mogłyby uzyskać pewien wpływ na to co dzieje się w okresie zawieszenia, a tym samym nie znajdować się w pozycji podmiotu nie mającego w tym czasie jakiegokolwiek kontaktu z podejrzanym i wpływu na jego postępowanie. Taka sytuacja może być rzeczywiście odczuwana przez prokuratorów i sędziów, jako pewien dyskomfort.

Prezentowana publikacja została wydana w ramach zadania realizowanego przez Fundację Polska Sieć Polityki Narkotykowej.

Polska Sieć Polityki Narkotykowej została powołana w 2008 r. jako inicjatywa obywatelska przez grupę specjalistów pracujących z osobami uzależnionymi oraz używającymi narkotyków. W działalność Sieci zaangażowani są zarówno terapeuci, lekarze, prawnicy, pracownicy Służby Więziennej, pracownicy socjalni, pedagodzy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, jak i sami użytkownicy substancji psychoaktywnych.

Od 2014 roku Sieć funkcjonuje jako fundacja, a kluczowe projekty realizujące jej misję skupiają się wokół profilaktyki uzależnień, działalności szkoleniowej, poradnictwa prawnego i socjalnego oraz działalności resocjalizacyjnej w aresztach śledczych. Fundacja prowadzi także współpracę na rzecz innowacji i wymiany najlepszych praktyk z zakresu redukcji szkód oraz racjonalnych polityk narkotykowych na szczeblu miejskim, krajowym oraz międzynarodowym.

MISJA ORGANIZACJI

Odwołując się do Praw Człowieka, przeciwdziałamy stygmatyzacji i dyskryminacji osób używających narkotyki, osób sięgających po nie z powodu uzależnienia, jak i okazjonalnie. Wykorzystując wiedzę, ekspertów, lekarzy, i przede wszystkim samych pacjentów na temat działania substancji psychoaktywnych, promujemy najnowsze osiągnięcia naukowe w dziedzinie terapii uzależnień.

Więcej informacji dostępnych jest na stronie internetowej: www.politykanarkotykowa.pl

Piotr Kładoczny

– doktor nauk prawnych, wykładowca w Instytucie Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Sekretarz Zarządu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz członek Rady Programowej Polskiej Sieci Polityki Narkotykowej. Autor wielu publikacji z dziedziny prawa. Redaktor i współautor komentarza do wybranych przepisów karnych ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.

Agnieszka Sieniawska

– przewodnicząca Polskiej Sieci Polityki Narkotykowej, absolwentka prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, konsultantka programu European Drug Policy Initiative prowadzonego w ramach działalności węgierskiej organizacji Rights Reporter Foundation. Prowadzi poradnię prawną dla osób uzależnionych i używających narkotyków. Autorka szeregu raportów i publikacji z zakresu prawa narkotykowego i polityki narkotykowej.

(...) Inicjatywa przeprowadzenia cyklu szkoleń dla prokuratorów, sędziów oraz specjalistów terapii uzależnień, które miały na celu szersze zapoznanie przedstawicieli praktyki z powyższymi przepisami (art.62a, 70-74 u.p.n.) , ich celami i intencjami jakie przyświecały ustawodawcy w momencie ich tworzenia, oraz szeregiem zagadnień związanych z ich interpretacją i praktyką stosowania, uznać należy za niezwykle pożyteczną i wartościową. Niezwykle cennym aspektem omawianych szkoleń było także to, że zgromadziły one z jednej strony przedstawicieli zawodów prawniczych (prokuratorów i sędziów), a z drugiej specjalistów terapii uzależnień. Jednym z podstawowych warunków powodzenia instytucji takich, jak te przewidziane w art.70a oraz 72 u.o.p.n. jest współpraca pomiędzy organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości z jednej strony, oraz przedstawicielami służby zdrowia z drugiej. Omawiane szkolenia stworzyły w tym zakresie niewątpliwie określone pomosty na szczeblu lokalnym, które mogą w przyszłości skutkować lepszym wzajemnym zrozumieniem i współpracą. Równocześnie omawiane szkolenia pozwoliły prowadzącym je osobom zebrać cały szereg informacji, opinii i doświadczeń przekazanych przez uczestników szkoleń (w tym także w postaci ankiety zrealizowanej wśród części uczestników), które stały się podstawą będącego przedmiotem niniejszych uwag raportu, a które mogą stanowić podstawę dla szeregu istotnych wniosków i postulatów mogących w przyszłości przyczynić się do zwiększenia częstotliwości sięgania w praktyce przez prokuratorów i sądy tak do art.62a, jak i do art.70a i 72 u.o.p.n., a tym samym sprawniejszego realizowania polityki narkotykowej, która w stosunku do użytkowników narkotyków preferuje oddziaływania terapeutyczno-lecznicze i pomocowe, a represję karną traktuje jako *ultima ratio*. (...)

Prof. dr hab. Krzysztof Krajewski
